

De documentaire film „Wij bouwen“, die als propagandamateriaal gaat dienen voor den Algemeenen Nederlandschen Bouw-
arbeidersbond in 't bijzonder en voor het
instituut vakverbond in het algemeen, werd
in opdracht van dien bond vervaardigd door
Joris Ivens. En misschien zouden wij er niet
zoo snel toe gekomen zijn de première in
Amsterdam te gaan bijwonen, wanneer niet
de naam van dezen kunstenaar-cineast aan
dit werk verbonden was.

JORIS IVENS.

Bij het bezien en beoordeelen van deze film moet direct een snerp onderscheid worden gemaakt in vrije cinematografie, dus waar alleen Ivens domineert, en de „opdracht-cinematografie“, waarom een gegeven schema moest worden gebouwd. Zoo bezien is de film na de eerste veelbelovende acte geen teleurstelling; maakt men dit onderscheid niet, dan is die teleurstelling er wel, zij het dan dat ze af en toe even wordt vergeten, wanneer Ivens weer vrijelijk kan handelen. Echter nooit meer zooals in de eerste acte. Om nu twee partijen te bevredigen, zij die Ivens' kunst willen zien en zij die uitsluitend stevige propagandamateriaal wenschen, heeft de film-ontleedkunde er een psychologisch kunstige huts-pot van gemaakt — excusez le mot — waarvan beide partijen om beurten smakelijke hapjes kunnen nemen.

In de eerste plaats wil deze film dus propagandamateriaal zijn voor den bond en in grotschen ganzen voor het vakverbond. Dat is ze; het is een machtige propaganda, die alleen reeds waardeering verdient door de afwezigheid van grof geschut. Welke en hoe die propaganda is, daarover niet; zeif een kort resumé zou propagandistisch uit vallen en een deel van de taak ontnemen die voor de film zelve is weggelegd. Maar tot de aankondiging als feit willen wij ons evenmin bepalen, en zullen daarom aan een der meest frappante propagandadaden even de aandacht schenken. Het is daar, waar na een korte verfilming van het metselen, ons de vruchten worden voorgezet de duizenden steenen, die door kalk tot één groot en compact steenblok zijn vergroeit (als voorbeeld diende hierbij o.m. het nieuwe Staatsspoorgebouw te Utrecht). Bewondert men nog dit bouw-kunnen, dan brengt plotseling de tekst de woorden van Albarda „Arbeiders, wij rekenen op u“ en de kolossale gebouwen komen voor ons te staan als onverwoestbaar symbool van den (handen) arbeid. Hier wordt het den arbeider voorged: wat is een maatschappij zonder hem?

Men ziet, een dergelijke propaganda is geen halve maatregel, wel een half woord, want ze eischt een goed verstaander. De arbeider heeft hieruit te leeren zich machtsbewust te worden. Wij zullen niet in de appreciatie treden van dergelijke spitsvondige en niet ongevaarlijke propaganda, daar de kans te groot is dan op politiek terrein te treden, wat wij niet wenschen.

Joris Ivens heeft, zooals gezegd, in de eerste acte zijn hoogtepunt bereikt. Hij gaat van het eene onderdeel van het vak over op het andere, brengt daarin fragmentarisch de vooraf behandelde deelen terug, zoo geraffineerd, dat de onderbreking niet storend is. Zoodoende geraakt geen enkel onderdeel bij het totaal in vergetelheid. Dit komt vooral sterk tot uiting bij de heimachine, waar, vóór het blok op den paal slaat, van alle mechanische hoofdpunten nog een paar beelden worden teruggebracht. Hier is hij zeer gelukkig geweest in de fotografie, perspectivisch verricht hij wonderen. De expressie van het beeld is kenschetsend Ivens (Denk aan „de brug“). Hij grijpt links en rechts naar de beelden en construeert zake-lijk het logisch verband. In de zesde acte keert hij nog eens tot dit hoogtepunt terug bij het metselwerk. Het is onbegrijpelijk dat een zoo eenvoudige en dagelijksche zaak voor hem het middel is geweest een cinematografisch kunstwerk te wrochten. Hij ontplooit het vak, hij rhythmiseert het; niet de arbeid die gefilmd wordt, maar hijzelf is het scheppend centrum.

* * *

De eerste vertooning van dit werk, waarbij de dirigent Hugo de Groot voor een perfecte muzikale illustratie had gezorgd, heeft veel tijd in beslag genomen, doordat enkele sprekers een inleiding hielden. Wij zouden hierbij niet stilstaan, hadden wij niet de woorden opgevangen, dat men door deze films den menschen met „academischen adem“ eens wilde laten zien, dat het vakverbond ook nog iets anders is dan een werkstakingsmachine. Maar, wanneer er academisch ademenden zijn, die het vakverbond met niets anders dan staking in verband hebben gebracht, dan maakt deze film ze niet veel wijzer. Wat hebben zij aan niets zeggende statistieken van werklozen-uitkeering en van bondsfinanciën, of de curve van de ledentoe name? Die kunnen, academisch doordacht, niet spoedig leiden tot meer inzicht en respect. Deze propaganda-film, die overloopt van organisatie, maar waarin de groote gemeenschapsdaad sporadisch uiting vindt, zal geen kracht naar buiten uitoefenen, wel zal ze inwendig de gelederen versterken. En dat zal ook de oorspronkelijke bedoeling zijn geweest. Dat men nu die propaganda minder luidruchtig maakt, is zeer toe te juichen en de praktijk zal moeten uitwijzen, of de psyche van den niet academisch ademenden zich ook van dien kant laat benaderen, waar fijner geschut is opgesteld.

Joris Ivens moet wel het vernuft van den ingenieur, het aesthetisch gevoel van den architect, de stoere kracht van den arbeider in zich hebben, om zoo zijn jongste films, die van het bouwen in zijn vele vormen, ziel en karakter te geven, zoo het essentiele wezen van het heien, van het grondwerk, van den betonbouw weer te geven in een film.

In verschillende hoeken van ons land heeft Ivens gefilmd om dit werk voor den Alg. Ned. Bouwarbeidersbond te maken. In zijn overal klauterde hij op de zandtreinen die in het Limburgsche land tusschen Heerlen, Kerkrade en Simpelveld voortsjokken en letterlijk heuvels verzetten voor den bouw van een mijnspoorweg; jong en lenig als hij is, kroop hij langs de armen van kranen en transporteurs bij de Zuiderzeewerken; in een marinevliegtuig vloog hij boven Wieringen, den Oever, de Oude Zeug; met de arbeiders bewoog hij zich over de slappe zinkstukken voor den dijk van de Wieringermeer; in Amsterdam klauterde hij op daken-in-wor-ding; in Rotterdam filmde hij den bouw van caissons. En weken lang werkte hij in zijn atelier aan het Singel in Amsterdam tusschen de tallooze filmstrooken die hij daar met zijn jonge helpers mat en monteerde tot hij de films „Wij bouwen“, „Spoorwegbouw in Limburg“, „De Zuiderzeewerken“, „Timmerfabriek“ en „Steenhouwerij“ kreeg. De laatste twee filmpjes werden niet door Ivens zelf vervaardigd, doch onder zijn leiding door den Haarlemmer Jan Hin. Tezamen is het zoo om en bij de vierduizend meter zuiver documentaire film, waarvan „Wij bouwen“ de grootste en 2000 Meter lang is. De films zijn bedoeld als propagandamateriaal voor den Bouwarbeidersbond, doch, daar vooral „Zuiderzeewerken“ een film van groote kunstwaarde is, zou het ons niets verwonderen als deze film evenals het fragment „Heien“ mettertijd in avant-garde-theaters en in verschillende bioscopen vertoond zou worden.

Wie eengiszins op de hoogte is van hetgeen in ons land aan documentaire film werd gemaakt, weet, dat het daar op een enkele goede uitzondering na niet al te best meer gesteld is. Meestal krijgt een filmonderneming een scenario te verfilmen, gemaakt door een verenigingssecretaris of een bedrijfsleider die meestal van film bitter weinig verstand heeft en, door een serie vondsten van Russische regisseurs na te apen, tracht zijn werk een modern tintje te geven. En het is wel een groote, mooie geste van den Bouwarbeidersbond geweest, Ivens zoo veel als mogelijk was vrij te laten in zijn werk. Zijn film moest aan den eisch voldoen, dat zij het bouwbedrijf in beeld bracht, doch tevens diende Ivens iets te laten zien van de organisatie, had hij de aandacht te vestigen op het nut hiervan. Zoo was de artiest begriepelijkwijs genoodzaakt concessies te doen, doch wat hij aan vrijheid hierbij inboette, won hij elders er en zoo is op de minder gelukkige, maar toch nog vaak verrassende scènes van de organisatie na, een documentaire film ontstaan die twee uren lang het publiek boeit en bekoort, en waarvan de eerste vertooning een zeer belangrijk feit in de geschiedenis der filmkunst is. Want Ivens heeft met „Wij bouwen“ een der grootste documentaire films geschapen en getoond dat een dergelijke film, zonder sensatie, zonder intrige, evenzeer de aandacht heeft als welke dramatische super- of sport- of boevenfilm ook.

„Wij bouwen“, de groote film dus wordt ingezet met een aantal fragmentarische beeldenreeksen n heeft direct daarop de acte „Heien“. Sedert dit deel in De Uitkijk draalde heeft Ivens het nog belangrijk be-kort, waardoor alles nog strakker, het slot nog sterker is in 't doordringende rhythmische op-en-neer gaan van het heiblok. En „Heien“ blijft Ivens' beste werk. De fragmenten van de organisatie, van 't kantoor, de bestuurderen toonen dat Ivens geen man is om binnenshuis te werken, hij moet luchten hebben en water, grootsche bouwwerken, ijzerconstructies, daarbij voelt hij zich thuis, die doorgrondt hij. En toch zitten er in dit gedeelte enkele goede scènes. Geestig is Ivens, wanneer hij een kort fragment brengt van een vacantiefeest van jonge arbeiders van een tochtje met een boot op den Rijn, van Rozendaal met „bedriegertjes“ en kettingbrug. Ook in de deelen van den betonbouw voor „De Telegraaf“ is Ivens nog niet geheel op dreef, te veel is het „kijkspel“; aardige effecten bereikt hij in het fragment van het moderne fabrieksgebouw van Van Nelle te Rotterdam met zijn glazen wanden